MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇEVRE ADALETİ BAĞLAMINDA TEHLİKELİ ATIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ceyda Durgun

Giriş

Özellikle tehlikeli atıklar ve beraberinde getirdiği çok boyutlu problemler giderek artmakta ve önlenmesi zor bir hale gelmektedir. Ülkeler ekonomik büyüme oranlarını yükseltmeye çalışırken çoğunlukla bunun çevreye olan negatif etkilerini göz ardı etmektedirler. Bir genelleme yapılacak olursa ülkelerin çoğu ilk önce ekonomilerini geliştirip, refah düzeylerini arttırdıktan sonra çevre problemleriyle ilgilenilmesi gerektiği düşüncesindedir. Fakat bu sürecin bir sonu olmadığından dolayı, yıllardır tam anlamıyla, düzenli olarak çevre sorunlarıyla mücadele etme süreci ertelenmektedir. Aslında bu bağlamda pek çok toplantı, görüşme, zirve ve konferanslar düzenlenmekte ve bunların sonucunda tüm dünya devletlerini ilgilendirecek kararlar alınmaktadır. Bu kararlar genelde bağlayıcı nitelikte olmadıkların dolayı, başarısız olarak sonuçlanmaktadır.

Ülkeler büyüme amacıyla çevreye verdikleri zararı, aslında kendilerine vermektedirler. Ekosistem bir döngü olduğun dolayı, dünya sanayisinde liderlik için yarışırken verdikleri zarar uzun vadede düşük tarımsal üretkenliğe, suların kirlenmesine, insan sağlığının ve ekonomik kalkınmanın olumsuz etkilenmesine sebebiyet vermektedir. Kısacası, çevreye verilen zarar hem daha şiddetli hem de çok boyutlu olarak ülkelere geri dönmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında kaynaklara erişim (eğitim, sağlık, barınma vb.), nüfus, ortalama yaşam süresi gibi farklılıklar mevcuttur ve bu farklılıkların sonucu oluşan adaletsiz dağılımlar çevre konusunda da kendini göstermektedir. Ülkelerin adeta birbirleriyle yarıştığı küresel düzende "tehlikeli atık" üretimi de günden güne artmaktadır. Üretim ve tüketimin gittikçe artması "tehlikeli atıkların da paralel olarak artması anlamına gelmektedir. Peki tehlikeli atık nedir? Neler tehlikeli atık kategorisine girerler? Ülkeler sahip oldukları bu atıklardan nasıl "kurtulurlar"? Gelişmiş Kuzey ülkeleri maliyetleri düşürmek adına bir takım yollarla bu tehlikeli atıkları Güney ülkelerine ihraç etmektedir. Bu yolla atıklardan kurtulmuş olmanın yanında, çok daha ucuza bu işlemi gerçekleştirmiş olmaktadırlar. Bu durum "zehirli atık kaçakçılığı" oluşmasına sebebiyet vermiştir. Güney ülkelerine gönderilen bu zehirli atıklar pek çok insanın sağlığının bozulmasına, zehirlenmesine ve hatta ölümüne neden olmaktadır. Güney ülkelerdeki toplumsal eylemler ve dünya çapında artan sivil toplum örgütlerinin rolü sayesinde uluslararası anlaşmalar imzalanmıştır. 1992 yılındaki Basel

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Konvansiyonu (Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınması ve Bertarafının Kontrolü) bu alandaki öncü anlaşma olarak kabul edilmektedir. Daha sonra 2001 yılında imzalanan Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK'lar) hakkındaki Stockholm Konvansiyonu ve 2004'te kabul edilen Önceden Bilgilendirilmiş Onaylama hakkındaki Rotterdam Konvansiyonu tehlikeli atıkların uluslararası alandaki durumunu kontrol altına almada önem taşımaktadır. Bu çalışmada, öncelikle tehlikeli atığın ne olduğu, daha sonra bu bağlamda yapılan Kuzey-Güney ticaretine değinilerek, gerek medyada gerek uluslararası alanda dikkat çekmiş olaylara yer verilecektir. En sondaki bölümde ise bu bağlamda yapılan çalışmalardan ve anlaşmalardan bahsedilecektir. Bu çalışmanın amacı uluslararası boyutta "tehlikeli atıkların" önemine dikkat çekmek ve Kuzey-Güney çevre adaleti bağlamında konuyu değerlendirmektir.

Tehlikeli Atıklar

1970'de çalışmaya başlayan insan sağlığı ve çevre koruma kurumu olan Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı (*United States Environmental Protection Agency-EPA*) tehlikeli atıkları; yanıcı, çürütücü, tepki gösteren ve toksik atık olarak tanımlamaktadır. Tehlikeli atıkları üreten, depolayan ya da uzaklaştırma işiyle ilgilenen tesisler Kaynak Tasarruf ve Kurtarma Yasası (*Resource Conservation and Recovery Act- RCRA)* uyarınca Çevre Koruma Ajansı'na kaydolurlar ve genellikle nakliye formları veya düzenli anketler yoluyla miktar ve veriler düzenlenir. Ayrıca, Çevre Koruma Ajansı'nın tehlikeli atık programından elde edilen bilgiler, potansiyel risklerin demografik gruplar arasında nasıl dağıtıldığını da incelemek için kullanılmaktadır.[1] Kısacası, tehlikeli atık yönetiminde düzenleyici mekanizmalar ve kontrol sistemleri oldukça önem taşımaktadır.

Tehlikeli atıklar; imalat, tarım, inşaat, otomotiv garajları, laboratuarlar, şehir septik sistemleri, hastaneler ve diğer endüstrilerin zehirli yan ürünleridir. Bu atıklar sıvı katı ya da çamur şeklinde olabileceği gibi, ağır metaller, radyasyon, tehlikeli patojen ve diğer toksinleri de içermektedir. Evlerde bile piller, bilgisayar parçaları, artık boyalar ve böcek ilaçları gibi daha pek çok alanda tehlikeli atıklar üretilmektedir. Eğer bu toksik atıklar yer altına gömülürse ve akarsu akıntılarıyla veya içme suyu sağlayan yer altı sularıyla karşılaşırsa bu atıklar insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerinde ciddi hasarlara sebep olurlar. Örnek vermek gerekirse cıva gibi bazı toksinler çevre içinde

[1] James Hamilton, *Environmental Equity and the Siting of Hazardous Waste Facilities in OECD Countries : Evidence and Policies*, Workshop on The Distribution of Benefits and Costs of Environmental Policies : Analysis , Evidence and Policy Issues.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalıp, birikirler. İnsanlar veya hayvanlar genellikle balık yediklerinde onları absorbe etmiş olurlar. Tehlikeli atıkların gerek insanlar gerek çevre gerekse özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri uzun vadede kendini daha iyi göstermektedir. Tehlikeli atıkların uzun vadede olan etkileri; insan sağlığının kötüye gitmesi, besin zincirinin ve yer altı suyunun kirlenmesi, arazilerin tarımsal üretkenliklerinin azalması ve biyoçeşitliliğe zarar vermesi olarak sıralanabilir.[2] Tüm bunlar uzun vadede hem yoksulluğu hem de çevresel bozulma döngüsünü devam ettiren faktörlerdir.

Kimyasal madde kullanımlarında artışların meydana gelmesi, tehlikeli atık miktarının da artmasına neden olmuştur. Özellikle tarım ilaçları ve temizlik maddelerinde olmak üzere kimyasal maddeler çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Her ne kadar kimyasal ve tehlikeli atıklar insan sağlığı açısından risk oluştursa da dünyada yedi milyon civarı kimyasal madde tanımlanmıştır ve bu da insanların kullanımına her sekiz saatte bir yeni bir kimyasal madde sunulması demektir. Tehlikeli atıklar, sanayi yan ürünü ya da evsel kökenli zararlı maddeler olan, üreten ve tüketen tarafından değersiz olarak sınıflandırılan maddelerdir. Tehlikeli atıkların yaklaşık olarak %90'ı sanayi kaynaklıdır. Bir ülkede endüstriyel atıkların ne kadarının kimyasal bazlı olduğuna Türkiye'den bir örnek verilecek olunursa; Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın 1996 yılı İmalat Sanayi Atık Envanteri Anketine göre 3073 iş yerinin ürettiği toplam endüstriyel katı atık miktarı yaklaşık olarak 14 milyon tonken, bunun 5.6 milyonu kimyasal esaslı atıktır. Türkiye'de yıllık üretilen tehlikeli atık miktarı ise 300.000 tondur ve GSYİH olarak bakıldığında her 1.000 dolarlık bölümü için yaklaşık 1.6 kg tehlikeli atık üretildiği verilerde saptanmıştır. Genel olarak OECD ortalamasına bakıldığında (15,8 kg), bu ortalamanın hemen hemen on katı kadar az olduğu da göze çarpmaktadır.[3]

Tehlikeli atıklar 1980'den beri ulusal sınırları aşarak uluslararası piyasalarda kendisini göstermektedir. Bu atıkların kontrolsüz sınır hareketleri pek çok gelişmekte olan ülkeyi, çevrecileri ve uluslararası topluluğun üyelerini telaşlandırmaktadır. Aksine bunların dışında (genelde gelişmiş olan ülkelerde olan ekonomik ve atık bertaraf endüstrisi), toksik atıkların uluslararası ticaretini normal bulmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nün 1985 yılındaki verilerine göre, her yıl dünyada yaklaşık 350

---

[2] Jennifer Clapp, "The Linkages Toxic and Waste Trade with Countries : Political Alliances," *Third World Quarterly 15*, sy. 3 (1994): 505–18.

[3] T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Rotterdam Sözleşmesi*, http://www.csb.gov.tr/projeler/kimyasallar/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=14717 (1.08.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

milyon ton tehlikeli atık üretilmektedir ve bunların yüzde 90'ının sanayileşmiş ülkelerde üretildiğini hesaplamıştır. Üretilen bu atıkların yüzde 5 ile 10'u muhtemelen ulusal sınırların dışarısına çıkartılmıştır. Atıkların sınır dışı gönderimine en az 50 ülke katılmıştır. 1986-1990 yılları arasındaki dönemde 163 milyon ton atık ulusal sınırlardan gemilerle taşınmıştır.[4] ABD Çevre Koruma Ajansı'nın 1998 yılındaki verilerine göre ABD'de üretilen tehlikeli atık miktarı net olmasa da 270 milyon ton civarındadır. Buna karşılık Tayland'da 1990 yılında 1.9 milyon ton tehlikeli atık üretimi gerçekleştirilmiştir.[5] OECD'nin 1994 yılındaki verilerine göre OECD ülkelerinde üretilen tehlikeli atık miktarı 258 milyon tonken, 1997 yılında bu rakamlar 323 milyona çıkmıştır bu miktar göreli düşük bir oranla da olsa artmıştır.[6] OECD'nin 2008 yılında yayınladığı *"Environmental Outlook to 2030"* raporuna göre ise OECD ülkelerinin atık yönetimi konusunda geleceğe dair iyi gelişmeler yaşanacağına yeşil ışık yakarken, tehlikeli atıkların taşınması konusunda daha da kötü olacağı ve bu konuya ilginin aciliyeti kırmızı ışık bölmesinde yer verilerek anlatılmaya çalışılmıştır.[7]

Ülkelerin tehlikeli atık üretim miktarlarına ve örgütlerin bu bağlamdaki gelecek tahminlerine bakıldığında üzerinde durulması gereken ve uluslararası çapta bir yönetişimle üstesinden gelinebilecek bir sorun olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu konuyla ilgili yıl bazlı verilere bakıldığında atık üretiminin zaman geçtikçe arttığı görülmektedir. Atıklar, kontrollerin yapıldığı kuruluşların kuralları çerçevesinde hareket ettirilmezlerse, hem işlenmeleri hem de sınır ötesi taşınımları sırasında önemli çevre ve sağlık problemlerine sebebiyet vermektedir. Tehlikeli atıkların yanlış yönetimi hem insan sağlığında hem de çevresel olarak geri döndürülemez zararların oluşmasına neden olmaktadır. Eğer bu atıklar yer altı suyuna, nehirlere, okyanuslara, toprağa ve atmosfere sızarsa etkisi yüzyıllar boyu sürecektir.[8] Bu atıklarının yüksek miktarlarda üretiminden kaynaklanan sorunların yanında sınır ötesi taşınma faaliyetlerinin yarattığı sonuçlar çevre adaleti bağlamında tartışılması gereken bir konudur. Tehlikeli atıkların giderek ticari bir mal ve gelir kaynağı olarak

---

[4] Roy W. Shin ve Laura A. Strohm. "Policy Regimes for the International Waste Trade," *Review of Policy Research 12*, sy. 3–4 (1993): 226–43. https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.1993.tb00562.x.

[5] Jonathan Krueger, "What's to Become of Trade in Hazardous Wastes?: The Basel Convention One Decade Later," *Environment* 41, sy. 9 (1999): 13. https://doi.org/10.1080/00139159909605534.

[6] O'Neill, and Kate O Neill. "Management : From Brown to Green ?," (2002):3.

[7] OECD, "Environment at a Glance 2013: OECD Indicators", *OECD Publishing*, (2013).. http://dx.doi.org/10.1787/9789264185715-en

[8] O'Neill, . "Management : From Brown to Green ?," 3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
görülmesi, küresel alanda ithalat ve ihracatını arttırmaktadır. Gelişmiş ülkeler bağlamında tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınımı hem cazip hem de maliyet yönünden makul bir seçenektir. Fakat bu transfer sırasında oluşabilecek kaza riskinin yanında gönderilen Güney ülkelerinde uygun işletme ve bertaraf olanaklarının yokluğu bu konuya verilmesi gereken önemi arttırmaktadır.[9]

Ülkelerin farklı tehlikeli atık tanımlarına sahip olması, ithalat ve ihracatta farklı kayıt sistemleri kullanmaları sebebiyle atık transferinin net miktarları ve yönü hakkında kesin bilgilere erişmek oldukça zor bir hal almıştır. OECD ülkelerinden gelişmekte olan ülkelere metal hurda *(metal scrap)* ihracatı 1993 yılında 2.9 milyar dolarken, bu rakam dünya ticaretinde 1980 yılında yüzde 5.2 iken 1993 yılında yüzde 29'a çıkarak dramatik bir şekilde artmıştır. Fakat ticaret istatistikî verileri içerisinde tehlikeli-tehlikesiz hurda farkı ayırt edilmediğinden, tehlikeli maddelerin transferinde ne kadar büyük bir atışın meydana geldiğini söylemek zordur.[10] Tehlikeli atık transferlerinin büyük bir çoğunluğunun da yasa dışı yollardan yapıldığı gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda elde edilen verilerin gerçeğin çok daha altında olduğu da yadsınamaz. Her ne kadar katı atıkların kontrollü bir şekilde yönetilmesi gerekiyorsa da tehlikeli atıkların özelliklerin dolayı çok sıkı prensiplere uygun şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Tehlikeli atıkların imha edileceği tesislerin hem yatırım hem de işletme giderlerinin yüksek seviyelerde olması nedeniyle kaynaklarda tehlikeli atıkların en aza indirilmesi makul olacaktır. Buna ek olarak, tehlikeli kimyasal maddelerin alternatiflerinin de kullanılması yine maliyeti azaltıcı bir yöntemdir. Tüm bunlar bir çözüm yolu olsa da, Kuzey ülkeleri yüksek üretimin çıktıları olan bu tehlikeli atıkları Güney ülkelerine bir takım yasal ya da yasal olmayan yollarla transfer ederek kendi ulusal sınırlarının dışına çıkarmakta yani bir nevi sorumluluktan "kurtulmaktadırlar."

Tehlikeli Atıkların Kuzey'den Güneye Transferi

Yoksul kesimler, göçmenler, azınlıklar, marjinal kesimler, etnik gruplar ve azınlıklar gibi özel güçlüklerle yaşayan gruplar çevredeki bozulma ve kirlenme gibi problemlerden daha fazla etkilenmektedir. Çünkü bu kesimlerin, bu tür problemlerin çözümüne ilişkin hareket etme olanakları, itici güçleri ve imkanları daha azdır. Genelde bu kesimler çevrelerinin uğradıkları zarara katlanmak, yaşadıkları yeri terk etmek ya da tehlikeli çevre koşulları içerisinde

---

[9] Yasemin Kaya, "Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarının Uygulanabilirliği : Basel Sözleşmes i , Türk iye." (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2010), 73.

[10] Krueger, "What's to Become of Trade in Hazardous Wastes?: The Basel Convention One Decade Later," 14-15.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
kendi hayatlarını uyarlayıp yaşamlarını devam ettirmek zorundalardır. Küresel çapta bakıldığında ise, Kuzey-Güney arasındaki farklılıkların çevresel anlamda bir ayrımcılığa yol açtığı açıkça görülmektedir. Kuzey ülkelerden Güney'e tehlikeli atık ihracı ya da zehirli atıkların bu bölgelere boşaltımı bu duruma verilecek güzel bir örnektir. Tüm bunlar gelişmekte olan ülkeler için ağır ve telafisi mümkün olmayan insan hakları ihlalleriyle sonuçlanmaktadır.[11]

"Dünya ekonomisinin" ve "küresel çevrenin" birbiriyle ilişkisinin kuvvetli olduğu çıkarımını da yapmak yanlış olmaz. 1980'lerden bu yana daha az sanayileşmiş ülkelere tehlikeli atık ihracatı artmış ve aynı zamanda bunu gerçekleştiren işletmelerin de sayısında hayli artış gözlenmiştir. Gelişmiş ülkeler kendi ekonomik büyümelerini ve refahlarını arttırmak adına sanayileşmeye devam ederken, gelişmekte olan ülkeleri toksik endüstriyel yan ürünleri boşaltmak için ucuz bir yer olarak görmektedirler. Gelişmişte olan ülkeler de gelir yaratma düşüncesiyle Kuzey'deki toksik atıkları kabul etmektedirler. Fakat bu atıkları imha ederken insanların sağlığını ve çevreyi koruyacak donanıma sahip olmadıklarından dolayı çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.[12]

Gelişmekte olan ülke borçları, tehlikeli atıkların bertaraf edilmesi için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki maliyet farklılıklarına çok fazla bağlıydı ve böylelikle bu durum Kuzeyden Güney'e atık hareket yönünü etkilemişti. En yoksul ve en zayıf ülkeler, uluslararası borçlar, açlık ve savaş gibi diğer sorunlarla uğraştıklarından dolayı dövize muhtaç haldelerdi ve ne yolla gelirse gelsin sorgusuz kabul ediyorlardı. Sonuç olarak atık ticareti yapanlar yüklerini boşaltmak için ucuz ve kolay yerler olarak görmekteydi. Her ne kadar geçmiş zaman kipi kullanılsa da "tehlikeli atık ticareti" hala devam etmektedir fakat imzalanan bazı anlaşmalar neticesinde geçmişteki kadar aleni şekilde yapılamamaktadır. 1980'lerde Güney'in büyük bölümünde ekonomik kriz yaşanırken, toksik atık ticareti kısa sürede sanayileşmemiş dünyanın neredeyse her köşesine ulaştı. Örneğin "ölüm gemileri" olarak nitelendirilen "Khian Sea" ve "Karin B" gibi zehirli yük taşıyan kargo gemileri yüklerini boşaltmak için denizlerde şüphe çekmeyecek ülkeler aramalarıyla şimdilerde efsane olmuşlardır. Detayına girilecek olunursa; Karin B gemisi İtalya'dan Nijerya'ya klorlu çözücüler, poliklorlu bifeniller (PCB'ler) içeren 6.000 varil bırakmıştır. Yine aynı şekilde Khian Sea gemisi de ABD'den aldığı 2.000 ton arsenik, alüminyum, nikel içeren tehlikeli ve zehirli endüstriyel atığı

[11] Jorge Daniel Taillant, "Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Çevresel Ayrımcılık," (2000): 2–3.
[12] Jennifer Clapp, "The linkages toxic and waste *trade with countries : political alliances,"* 505–506.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Haiti'ye bırakmıştır. Daha sonra olay ortaya çıkınca gemi Asya limanında yeni adı "Pelicano" ismiyle bu çalışmalarına devam etmiştir.[13] Bunlar gibi daha yüzlerce, binlerce örnek mevcuttur. Fakat bu örneklerinin her birinin ortak noktası atıkların gelişmiş Kuzey'den alınıp gelişmekte olan yoksul Güney'e bırakılmasıdır.

Atık ticaret şirketleri tarafından, atığın kabulü için yüksek miktarda döviz bazen bir hükümete, fakat çoğunlukla bir kişiye sunularak gelişmekte olan ülkelerde atık ticaret anlaşmaları sağlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere tehlikeli atıklar karşılığında verilen bu döviz miktarları her ne kadar onlara göre yüksek gelse de, sanayileşmiş ülkelerdeki atıkları bertaraf etme maliyetlerine kıyasla çok çok azdır. Buna örnek vermek gerekirse; 1980'lerde ABD'de ton başına tehlikeli atık bertarafı maliyeti 250 doların üzerindeyken, Afrika'da atıklar, ton başına 2.50 dolar kadar az miktarlarda boşaltılıyordu.[14] Döviz talebinin aşırı yüksek olması nedeniyle Afrika kıtası, 1980'lerin ortalarında atık ticareti yapanların hedefi olmuştu. Çünkü hem nakliye maliyetleri hem de boşaltım ücretleri yüksek değildi. 1990'a kadar bu kıtadaki ülkelerin yarısından fazlasına tehlikeli atıklar kabul edilmiştir. Daha sonra 1980'lerin sonlarına doğru Güney Pasifik, Karayipler ve Latin Amerika da atık ticaretinin yapıldığı bölgeler arasına girmiştir. 1990'lı yılların başında bu bölgelerden gelen atık ticaretine karşılık olarak; Asya, Doğu ve Orta Avrupa, atık ticareti yapanların hedefi haline gelmeye başlamıştır.[15] 1989-1994 yılları arasında Doğu ve Orta Avrupa'da bilinen 299 damping vakası yaşanırken, Asya'da bu rakam 239; buna karşın Latin Amerika ve Karayipler'de 148, Afrika'da 30 ve Pasifik'te 12 atık vakası gerçekleştirilmiştir.[16] Atık ticaretinin bu kadar yayılmasındaki ve günden güne artmasındaki en önemli sebeplerden biri ise OECD üyelerinin dışında Çin, Hindistan, Brezilya gibi yükselen güçler olarak adlandırılan ülkelerde meydana gelen ekonomik büyüme oranları, nüfus artışı ve hızlı kentleşme gibi faktörlerdeki değişimlerdir.[17] Bu durumda dünya genelinde tehlikeli atık üretiminin arttığı ve yoksul ülkelerinin yanı sıra verilerle de doğrulandığı üzere diğer ülkelere de transferlerin yayıldığı çıkarımı yapmak yanlış olmaz. Fakat yoksul ve çaresiz olan ülkelerin bu atıkların

[13] Daniela Wehlend "Improving Compliance Mechanisms of the International Waste Trade Regime by" sy. 16 (2012): 401.

[14] Brian Wynne, "The Toxic Waste Trade: International Regulatory Issues and Options," *Third World Quarterly*, sy.11 (1989), 121. http://www.jstor.org/stable/3992622.

[15] Jay Puckett, "Disposing of the waste trade - Closing the recycling loophole," *The Ecologist*, sy. 24 (1994): 54.

[16] Clapp, "The linkages toxic and waste *trade with countries : political alliances,"* 507.

[17] Kaya, "Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarının Uygulanabilirliği : Basel Sözleşmes i , Türk iye,", 72-73.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
yönetimiyle ilgili bir kapasiteye sahip olmadıklarından dolayı, hem insanlara hem de çevreye çok ciddi zararlar verilmektedir. Bir sonraki bölümde de bu durum örneklerle anlatılmaya çalışılacaktır.

Dünya Çapında Öne Çıkmış Tehlikeli Atık Vakaları

Uluslararası alanda "zehirli atık mafyaları" olarak adlandırılan gruplar çevreye verdikleri kalıcı zararların yanında pek çok insanın sağlığının kötüye gitmesine ve hatta ölümlerine sebep olmuştur. Örnek vermek gerekirse İtalya'nın Casal di Princip bölgesi de bu durumdan oldukça muzdariptir. Camorra adıyla anılan Napoli mafyası (suç örgütü), toksik endüstriyel yapı malzemesi çöpleri ve tıbbi atıkları para karşılığı alarak herhangi bir yok etme prosedürü kullanmadan çevreye bırakmıştır. Yeraltına gömülen atıklar yüzünden bölgenin yer altı suyu da kirlenmiştir. Artık "yer altı çöplükleri" olarak adlandırılmasına yol açan bu durumun nedeni ise 1980'lerden beri endüstriyel atığa Camorra tarafında maruz bırakılmasıdır. Yaşanılan bu durumlar nedeniyle son 20 yılda, Napoli ve Campania bölgeleri "Zehirli Ülkeler", "Ölüm Üçgeni", "Yangın Arazisi" gibi yeni isimlerle anılmaktadır.[18]

Her ne kadar kanser vakalarıyla çevre kirlenmesi arasında nedensel bağlantıları kanıtlamak için yeterli analizler bulunmasa da bu bölgelerde meydana gelen doğum kusurları Avrupa ortalamasının yüzde 80 üzerindedir ve araştırmacılar, bölgedeki göğüs kanseri oranlarının ulusal ortalamanın yüzde 47 üzerinde olduğunu da tespit etmişlerdir. İtalyan Sağlık Enstitüsü'nün yaptığı araştırmaya göre de bu bölgelerde görülen mesane, karaciğer, mide kanserleri, beyin tümörü ve lösemi vakaları diğer bölgelerle kıyaslandığında ortalamanın çok üzerinde olduğu görülmektedir.[19] Bir zamanlar verimli arazilerle kaplıyken, toksik atığın su kaynaklarına sızdığı bir yere dönüşmüştür. Suç örgütleri endüstriyel atıkları yakarak ortadan kaldırmaya çalışmışlardır fakat bu durumun sonucu olarak sadece geçen yıl 2 bin 500'den fazla yangın meydana gelmiştir. Yine paralel olarak yanan çöp yığınlarından çıkan zehirli siyah dumanlar (zift içerdiğinden yakılan ateşler günler boyu devam ediyor) yerel popülasyonlarda akciğer kanseri riskinin artmasını tetiklemiştir. Yine Napoli yakınlarında Caivano bölgesi de Camorra tarafından kontrol edildiğinden bu bölgede de çevresel bozulmaların sonucu olarak insan

[18] Jim Yardley, "A Mafia Legacy Taints the Earth in Southern Italy," *The New York Times*, (2012) https://www.nytimes.com/2014/01/30/world/europe/beneath-southern-italy-a-deadly-mob-legacy.html (3.11.2017).

[19] Akif Altundaş, "Zehirli atık mafyası çevreyi ve insanları tahrip ediyor," *Euronews*, (2015) http://tr.euronews.com/2015/07/10/zehirli-atik-mafyasi-cevreyi-ve-insanlari-tahripediyor, (01.11.2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sağlığı derin şekilde etkilenmiştir.[20] Bir sivil toplum kuruluşunun verilerine göre son 20 yılda, 400 binden fazla kamyonun taşıdığı 10 milyon tonun üzerindeki tehlikeli endüstriyel atığı bu bölgelere bırakmıştır. Avrupa'nın en büyük tehlikeli kaçak atık çöplüğü olarak anılan İtalya'nın Caserta şehrinin sanayi bölgesi olarak geçen Calvi Risorta'da 25 hektarın üzerinde 2 milyon metreküp civarında çöp yığını ortaya çıkmıştır ve bu çöplüğün zeminin zehirli çözücüler ve kimyasal varillerle kaplı olduğu da tespit edilmiştir. Europol'un verilerine göre günümüzde özellikle Kuzey Batı ülkelerinden, Batı Afrika ve Asya'ya tehlikeli atık kaçakçığında artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak ise zehirli atık yüklü bir konteynırın yasal yollardan atılma maliyeti 60 bin euro iken yasa dışı yollardan 6 bin euroya mal edilmesi olarak gösterilebilir.[21] 5 Eylül 1986 yılında, ABD'nin Philadelphia şehrinden alınıp *Khian Sea* gemisine yüklenen 14,855 ton zehirli külün taşınımı ve sonrasında gelişen olaylar bu konuya verilecek çarpıcı örneklerden biridir. Philadelphia hükümeti daha önce komşu bu atıklardan kurtulmak adına para karşılığında teklif sunmuştur fakat bir takım krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Daha sonra, Bahamalar'da bu tehlikeli atığı almayı kabul eden Amalgamated Shipping Company'ye doğru gemi yola çıkmıştır. Fakat adalara giden yolda, Bahamalar hükümeti geçiş izni vermeyi reddetmiştir.[22] Böylece atıkları boşaltmak adına gemi Porto Riko, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Jamaica, Panama, Kolombiya, Gine Bissau ve Hollanda Antilleri'ni dolaştı ama hiç biri bu atıkların zehirli olduklarını düşündüklerinden kabul etmemişlerdir.[23] Umutları kesilmeye başlayınca, gemi mürettebatı yüklerin inşaat ya da dolgu malzemesi olduğunu söylemeye başlamıştı fakat çevreci aktivistler geminin bir adım önündelerdi ve gerçekte o külün ne içerdiğini tüm ülkelere duyurmuşlardı. Birleşik Devletler Çevre Koruma Ajansı'nın raporuna göre taşınan bu kül alüminyum, arsenik, krom, bakır, kurşun, cıva, nikel, çinko ve

---

[20] Daniel Newcomer, "Coping With Naples' Toxic Waste Crisis, Earth Island Journal", (2015) http://www.earthisland.org/journal/index.php/elist/eListRead/coping_with_naples_toxic_waste_crisis/, (3.11.2017).

[21] Altundaş, "Zehirli atık mafyası çevreyi ve insanları tahrip ediyor," (01.11.2017).

[22] Alex Santoso, "World's Most Unwanted Garbage: Cargo of the Khian Sea. Neatorama", (2007) http://www.neatorama.com/2007/08/15/worlds-most-unwanted-garbage-cargo-of-the-khian-sea/, (1.11.2017).

[23] Anderson ve Spear, "The Khıan Sea's Curıous Voyage", *The Washington Post*, (1988) https://www.washingtonpost.com/archive/business/1988/08/18/the-khian-seas-curious-voyage/da04eef4-24cc-4350-8e2e-559ba24d1be5/?utm_term=.18789bd1849e, (2.11.2017).

toksik dioksinlerden oluşuyordu.[24]

Gemi, Haiti'ye geldiğinde "gübre *(fertilizer)*" adını alan kül ülkeye kabul edilmiştir ve 4.000 ton kül Haiti'nin Gonaives kasabasının sahiline bırakılmıştır. Bu noktada Haiti hükümeti bu külün ülkeye girmesinde kendilerinin izinleri olmadığını söyleyerek kendilerini savunmaya çalıştılar. Fakat muhalefet gazeteleri, geminin, Haiti askeri liderleri tarafından para karşılığı verilen boşaltım izninin olduğu açıklamasını yaptılar.[25] Daha sonra, tüm itirazlar sonucunda Haiti görevlileri gübreyi alamayacaklarını söylemek durumunda kaldılar ve atığın gemiye yüklenmesi kararı verildi. Fakat Khian Sea çoktan ülkeyi terk etmişti.[26] Gemi, iki yıl boyunca gezerek 11 ülke, 4 kıta gezerek kalan 10.000 ton külü boşaltmaya çalışmıştır. Fakat hiçbir ülke bunu kabul etmemişti. Hatta tanınmamak için bu süre içerisinde ismini defalarca değiştiren gemi *(Felicia- Pelicano)*, Kasım 1988'de Singapur'a geldiğinde küllerinden kurtulmuş boş bir şekilde yakalanmıştır.[27] Daha sonra mürettebattan bir kişi atığın çoğunun Hint okyanusuna döküldüğünü itiraf etmesiyle gerçekler ortaya çıkmıştır. Yıllarca süren bu olaylar silsilesinin sonucu olarak davadaki sorumlular hakkında yasal işlem uygulanırken, 2 bin ton kül de Philadelphia'daki atık sahasına gönderilmiştir.[28]

Uluslararası yankı uyandıran bir diğer örnek ise 19 Ağustos 2006 yılında Fildişi Sahilindeki Abidjan bölgesinde meydana gelmiştir. Yerel halk gazetelere verdikleri röportajlarda sabah çok kötü bir kokuyla uyandıklarını ve gün içerisinde göz yanmaları ve burun akıntısı gibi şikayetlerin meydana geldiğini aktarmışlardır. Daha sonra bu olayların sonucu olarak 15-17 insan yaşamını yitirmiş, binlercesi sağlık kuruluşlarına kaldırılmış ve çocuklarda pek çok problemler baş göstermiştir. Bu insani güvenlik probleminin nedenin ise Abidjan bölgesinin 18 farklı yerine tankerle bırakılan zehirli atıklar olduğu saptanmıştır. *Proba Koala* adlı bu gemi Fildişi Sahiline bu zehirli atıkları Amsterdam'dan getirmiştir. *Trafigura* adlı küresel ticaret şirket tarafından

---

[24] The New York Times- AP, "After 2 Years, Ship Dumps Toxic Ash," (1988), http://www.nytimes.com/1988/11/28/us/after-2-years-ship-dumps-toxic-ash.html, (1.11.2017).

[25] The New York Times-Reuters, "Haiti Says Philadelphia Garbage Was Dumped by Ship on Its Beach," (1988) http://www.nytimes.com/1988/02/08/us/haiti-says-philadelphia-garbage-was-dumped-by-ship-on-its-beach.html, (3.11.2017).

[26] Henrik Harjula, "Hazardous Waste: Recognition of the Problem and Response." *Annals of the New York Academy of Sciences* 1076 (2006): 463. https://doi.org/10.1196/annals.1371.062.

[27] Michael Jaffe, "Garbage Barge (Khian Sea)", *The Encyclopedia of Greater Philadelphia*, (2016) http://philadelphiaencyclopedia.org/archive/garbage-barge-khian-sea/, (3.11.2017).

[28] Jeff Conant ve Pam Fadem, "A Community Guide to Environmental Health Program," (2008): 465.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ayarlanan bu durum Amsterdam'daki petrokimyasal atıkların taşınmasını planlamıştır. Trafigura, gerçek anlamda uluslararası bir şirkettir ve sınırların ötesinde en az kırk dört ülkede fiziksel bir varlıkla çalışmaktadır.[29]

Trafigura tarafından Fildişi Sahilindeki yetkililere geminin zehirli atık taşıdığı söylenmiştir ve bu bağlamda uyarılmışlardır. Buna istinaden yine de tehlikeli atıkları boşaltım iznini almışlardır. Fakat hem şirket yetkilileri hem de hükümet bu atıkların yok edecek tesislerinin olmadığını farkındaydılar. Buna rağmen kabul işlemleri gerçekleşmiş ve gece Abidjan'ın on sekiz ayrı yerine atıklar bırakılmıştır.[30] Görünen o ki hem bu atıkların transferini sağlayan şirketler hem de yerel hükümetler pek çok gerekçeyle insanların sağlıklarını, hayatlarını tehlikeye atmaktadırlar. Hiçbir gerekçe, canlılara ve çevreye verilen zararı açıklayamaz. Ülkeler zehirli atıkları, oradan oraya taşırken aslında kısa vadede çözüm bulmaktadırlar. Uzun vadede Kuzey'in Güney'e döktükleri atıklar onları da etkileyecektir. Tehlikeli atık problemi çok boyutlu bir sorundur ve çözümü de ancak küresel yönetişim ile sağlanabilir. Bu bağlamda diğer bölümde de anlatacağı üzere görüşmeler ve anlaşmalar yapılarak bu soruna çözüm bulmak amaçlanmıştır.

Tehlikeli Atıkların Bertaraf Edilmesiyle İlgili Yapılan Çalışmalar/ Anlaşmalar

Çevre konusu her ülkeyi ilgilendiren bir alan olduğundan, çevreyle ilgili alınan ve alınacak olan kararların hepsi uluslararası boyutlara sahiptir. 1962 Stockholm İnsan Hakları Konferansı'ndan bu yana çevre konusunda uluslararası işbirliği kapsamı genişlemektedir. 1970'lerin sonunda tehlikeli atık idaresi konusu uluslararası foruma alınmıştır ve ana temalardan biri de bu atıkların "sınır aşan hareketleriydi". 1988 yılında Kuzeyden Güneye doğru tehlikeli atık trafiğini kontrol etmek için yasal olarak bağlayıcı küresel araçların eksikliğine dikkat çekilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kuzey'den Güney'e yapılan tehlikeli atık transferleri, Birleşmiş Milletler Çevre Programı himayesinde gerçekleşen küresel görüşme müzakerelerinde ivme kazanmıştır.[31] Görünen o ki, tehlikeli atık problemi zaman zaman uluslararası arenada gündeme gelmiş fakat bu durum düzeltilmesine ilişkin çalışmalar yapılmamıştır. Bu konuyla ilgili çalışmalar çok yakın zamanda başlamıştır.

---

[29] Thomas Macmanus, "Toxic Waste Dumping in Abidjan," (2012) http://www.statecrime.org/testimonyproject/ivorycoast, (1.11.2017).

[30] Steven Lamy, "The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations", *Contemporary Mainstream Appraches: Neo-realism and Neoliberalism* içinde, der. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (Oxford University Press, 2010), 137.

[31] Susanne Rublack, "Controlling Transboundary Movements of Hazardous Waste: The Evolution of a Global Convention." *Fletcher Forum for World Affairs* 13 (1989): 113.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Uzun yıllardır gerek şirketler gerekse kalkınma ajansları, devletlerin birbirlerine para karşılığı verdikleri bu tehlikeli atıkları yeni bir gelir kapısı olarak görülmesi gerektiğinin üzerinde durdular. Fakat tehlikeli atıkların yan etkileri görülmeye başladığında, hem bilim adamları hem de yerel halklar bu atıkların yararından çok zarar getirdiğinin farkına vardılar. Ancak sorun şu ki, on yıllardır alınan onca atıktan nasıl ve hangi yollarla kurtulunacaktı? Ayrıca, bu iş güvenli olarak nasıl yapılacaktı? Afrika ülkelerinde 50 bin tonun üzerinde tehlikeli atık sızdırılan kaplarda saklanmakta ve bertarafı için çözüm yolları beklemektedir. Bu tehlikeli atıkları temizlemek, sızdırılmalarına çözüm yolları bulmak ve daha fazla zehirli atığın çevreye yayılmasını önlemek adına hükümet ajanları ve uluslararası örgütler tarafından *Africa Stockpiles Programme* (ASP)- Afrika Depolama Programı oluşturulmuştur. Bu program oluşturulurken amaçlanan; depolanmış pestisitleri ve zehirli atıkları çevreye zarar vermeyecek bir şekilde temizlemek, ileride bu atıkların birikmesini artmasını önleyecek tedbirlerin alınmasını sağlamak, önemli kimyasallarla ilgili konularda kapasite inşası geliştirmek ve kurumsal güçlendirme sağlamak, güçlü bir kamu-özel STK ortaklığı kurmaktır.[32]

Programda P1 ülkeleri olarak adlandırılan yani çalışmanın kapsadığı ilk ülkeler grubu Etiyopya, Mali, Fas, Nijerya, Güney Afrika, Tanzanya, Tunus'dan oluşmaktadır. Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility), Dünya Bankası ve bilateral donors (ikili bağışçılar) bu çalışmanın bağışçıları, destekleyicileri olarak yer almaktadırlar. Bu programın uygulanmasının sonucundaki çıktılar ise; yaklaşık olarak 5.000 ton pestisit ve atığın envanteri yapılmış, toplum temelli sağlık ve çevresel etkilerin gözlenmesi, atık bertaraf hizmetlerinin tedariki, ulusal iletişim stratejileri vb. durumlar için kitler ve rehber dokümanların geliştirilmesi, geniş bir farkındalık ve sosyal destek programı oluşturulmuş olması, pestisit yönetim uygulamaları ve böcek öldürücü yönetmeliklerin gözden geçirilmesi, yeni mevzuat taslağının hazırlanması, zehirli ilaçlar için inşa edilmiş / geliştirilmiş uzun süreli depolama tesislerinin oluşturulması olarak sıralandırılabilir.[33]

Zehirli atıkların bertarafı ile ilgili yapılan uluslararası anlaşmalar da mevcuttur. 1992 yılında Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınması ve Bertarafının Kontrolü Hakkında Basel Konvansiyonu tehlikeli atıkların

---

[32] BM, "Sustainable Development Programme, Africa Stockpiles Programme," https://sustainabledevelopment.un.org/content/dsd/susdevtopics/sdt_pdfs/meetings/ws1209/presentations/ASP-overview.pdf.

[33] World Bank, "Africa - Stockpiles Programme - Project 1. Washington," *DC: World Bank Group* (2014), http://documents.worldbank.org/curated/en/473051475116090014/Africa-Stockpiles-Programme-Project-1.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uluslararası taşınımı ve bertarafı konusunda küresel düzeydeki ilk kapsamlı uluslararası anlaşmadır.[34] Bu anlaşmanın ortaya çıkmasındaki ana sebep küresel bir sorun olmasının yanında özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere gelişigüzel zararlı atıkların yasa dışı yollarla boşaltılmasıdır. Bu konuyla ilgili kapsamlı bir düzenlemenin olmaması, tehlikeli atıkların transferi sırasında yaşanabilecek kazalar ve atık transferinin günden güne artması sebebiyle küresel alandan bu konvansiyonun oluşmasına ihtiyaç doğmuştur.

Basel Konvansiyonu'nun imzalayan devletler tehlikeli atıkları başka ülkeler transfer etmek yerine oluştuğu yere en yakın noktada işlenmesi, bertaraf edilmesi ve yeniden kullanılması konularında anlamışlardır.[35] Ancak, tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketleri ve bertarafı ile ilgili olan Basel anlaşmasının başarılı sonuçlar elde ettiği söylenemez. Tehlikeli atık problemi küresel boyutta bir sorun olduğundan dolayısıyla bunun çözülebilmesi için de küresel işbirliğine ihtiyaç vardır. Fakat ülkelerin farklı sosyo-ekonomik ve kültürel yapılara sahip olmaları, birlikte sağlam bir işbirliği içinde olmalarını ve uyumlu bir şekilde ilerlemelerini engellemektedir. Buna ek olarak, bu problemin çözülmesi doğrudan ülkelerin ekonomik çıkarlarını etkilemektedir. Bu da ülkelerin istekli olarak destek vereceği bir durum değildir. Örnek vermek gerekirse atık üretiminde önemli payı olan ABD, sözleşmeyi imzalamamıştır. Aynı zamanda, tehlikeli atıkların sebep olduğu sorunlar bilimsel belirsizliğe sahiptir. Bu probleme neden sonuç çerçevesinden bakıldığında net veriler elde edilememekte ve bu durumun gelecekte gerek çevre gerek sağlık konularında ne gibi sonuçlar doğuracağı net bir şekilde bilinememektedir. Bu nedenlere, tehlikeli atıkların transferiyle ilgili güvenilir verilere ulaşmanın zorluğu da eklenince bu konunun çözümünün oldukça zor olduğu görülmektedir. Basel Sözleşmesi'nin yasal açıdan zayıf bir niteliğe sahip olması uyum sorununun ortaya çıkmasını tetiklemiştir.[36] Her ne kadar Basel anlaşmasında uyum problemi gibi bir takım eksiklikler ve tartışılan alanlar olsa da, en azından uluslararası alanda bu konuyla ilgili atılan ilk kapsamlı anlaşma olmasından dolayı önem arz etmektedir.

2001 yılında ise 92 ülke tarafından Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK) *(Persistent Organic Pollutants)* hakkında Stockholm Konvansiyonu

[34] Kummer, Katharina. "THE INTERNATIONAL REGULATION OF TRANSBOUNDARY TRAFFIC IN HAZARDOUS WASTES : THE 1989 BASEL CONVENTION IN Response to the Growing Worldwide Awareness of the Problem of International Traffic in Hazardous Wastes , the Basel Convention on the Control of Trans,"(2017): 530.

[35] Jeff Conant ve Pam Fadem, "A Community Guide to Environmental Health Program," 465.

[36] Kaya, "Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarının Uygulanabilirliği : Basel Sözleşmes i , Türk iye,", 149-151.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
imzalanmıştır. KOK'lar çevrede kalıcı özelliği olan kimyasal maddeler olup, insan sağlığına ve doğal yaşama karşı tehdit unsuru olarak kabul edilmektedirler. Çünkü kanser, immun sistem bozuklukları ve doğumsal anomaliler gibi ciddi sağlık problemlerine yol açabilmektedirler. Dolayısıyla üzerinde durulması gereken ve bir takım önlemler alınması gereken bir alandır. Bu doğrultuda insan ve çevre sağlığını KOK'lardan korumayı hedefleyen Stockholm Konvansiyonun temel amacı KOK'ların üretimine, kullanılmasına, ithalat ve ihracatına yasaklama veya sınırlama getirmektir. Sözleşme gelecekte yeni KOK'ların geliştirilmesinin önlenmesine ilişkin kuralları da içerdiğinden, tüm canlılar için büyük öneme sahiptir.[37]

Bir diğer önemli uluslararası anlaşma ise 2004 yılında kabul edilen Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usulüne Dair Rotterdam Sözleşmesidir. Bu anlaşmaya göre bir ülke başka bir ülkeden tehlikeli kimyasallar ithal etmek istediğinde bunu bildirmesi ve izin alması gerekmektedir.[38] 1998 yılında imzaya açılan sözleşmeye bugün itibariyle 154 ülke imza atmıştır. Bu sözleşmenin amacı, bilgi alışverişini kolaylaştırmak, taraf devletler arasında sorumluluğu paylaştırarak işbirliği çerçevesinde tehlikeli kimyasalların çevre ve insan sağlığına verebilecek zararlardan korumaktır.[39]

Sonuç

Küresel düzende ülkelerin birbirleriyle rakip olmasından dolayı, üretimlerini ve dolayısıyla ekonomik büyümelerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Artık sadece gelişmiş ülkeler değil bunların yanında yükselen güçler olarak adlandırılan Brezilya, Rusya gibi ülkeler de üretimlerini arttırmak adına yüksek çaba göstermektedirler. Fakat ülkeler kendi ekonomik büyümelerini arttırmak adına yaptıkları üretimler sonucu "tehlikeli atıkların" oluşumuna sebebiyet vermektedirler. Tüm bu tehlikeli atıklar da yüksek oranda yoksul, gelişmekte olan bölgelere para karşılığında gönderilmektedir. Atıkların yasal yollarla olan bertarafı yüksek maliyetler içerdiğinden, özellikle Kuzey'den Güney'e çok daha ucuza bu atıklar gönderilerek kısa vadede çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Fakat gönderilen bölgelerde ortaya çıkan problemler ülkeleri uluslararası boyutta çözüm yolları arayışına itmiştir. Atıkların gönderildikleri

[37] Hakan İstanbulluoğlu ve Ömer Faruk Tekbaş, "Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK) Persistent Organic Pollutants (POPs)" 70, sy. 3 (2013): 163–164.

[38] Conant ve Fadem, "A Community Guide to Environmental Health Program," 467.

[39] T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, "Rotterdam Sözleşmesi," http://www.csb.gov.tr/projeler/kimyasallar/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=14717.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bölgelerde kanser vakaları, ölümler ve kalıcı hastalıklar baş göstermiş ve bu durum hem yerel halkların hem de sivil toplum kuruluşlarının ayaklanmasına neden olmuştur.

Kamuoyunun ve çevre örgütlerinin bu bağlamdaki çalışmaları ses getirmiş ve tehlikeli atıklar hakkında ülkeler arasında bir takım projeler oluşturulmuş ve bu bağlamda anlaşmalar imzalanmıştır. Basel konvansiyonu tehlikeli atıkların bertarafı konusunda küresel düzeydeki ilk kapsamlı uluslararası anlaşmadır. Bu yüzden önemi büyüktür. Fakat hem ülkelerin ekonomik çıkarlarını zedelediğinden hem de ülkeler arasında bir takım sosyo-ekonomik ve kültürel farklar sebebiyle bir uyum probleminin olduğu gerçeği de yadsınamaz. Bu da anlaşmanın başarı derecesini azaltmaktadır. Ancak anlaşma üzerinde yeni stratejiler belirlenerek bu durum aşılabilir. Kısacası, tehlikeli atık problemi çevresel bir sorun olduğundan ülkelerin tek başına değil, küresel işbirlikleriyle halletmesi gereken bir problemdir. Dolayısıyla bu alanda yapılan anlaşmalar yeniden düzenlenmeli, yeni anlaşmalar ya da görüşmelerle de pekiştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Altundaş, Akif. "Zehirli atık mafyası çevreyi ve insanları tahrip ediyor." *Euronews,* http://tr.euronews.com/2015/07/10/zehirli-atik-mafyasi-cevreyi-ve-insanlari- tahripediyor, (2015) (01.11.2017).

Anderson, J. ve Spear, J. "The Khıan Sea's Curıous Voyage." *The Washington Post*, (1988) https://www.washingtonpost.com/archive/business/1988/08/18/the-khian-seas-curious- voyage/da04eef4-24cc-4350-8e2e-559ba24d1be5/?utm_term=.18789bd1849e, (2.11.2017).

BM, Sustainable Development Programme, *Africa Stockpiles Programme,* https://sustainabledevelopment.un.org/content/dsd/susdevtopics/sdt_pdfs/meetings/ws 1209/presentations/ASP-overview.pdf.